

dr Jacek Wilczur

**Problematyka romska
w zbiorach archiwalnych IPN**

Będący w posiadaniu Instytutu Pamięci Narodowej zespół archiwalny dokumentów MSW epoki PRL, stanowi wielką wartość historyczną, bogate źródło dla badaczy zajmujących się sprawami ludności romskiej na obszarze państwa polskiego w okresie powojennym.

Instytut Pamięci i Dziedzictwa Romów oraz Ofiar Holokaustu powołany przed dwoma laty przez Związek Romów Polskich z siedzibą w Szczecinku, uzyskał od kierownictwa IPN zgodę na dostęp do materiałów zbioru dokumentacji romskiej oraz na wybór dokumentów przydatnych w pracy badawczo-naukowej naszego Instytutu.

Zdecydowana większość owych materiałów MSW epoki PRL, nie była dotąd upubliczniana, co przydaje owym dokumentom szczególne znaczenie w pracy badawczej, naukowej.

Wykaz teczek MSW-PRL będących w posiadaniu IPN, liczy 99 jednostek. Do dnia sporządzenia oceny materiału, przebadalem 57 teczek.

W okresie przed 1990 rokiem, na określenie przynależności etnicznej Romów, powszechne było w użyciu termin „cyganie”. Tak było w mowie potocznej, w korespondencji urzędowej. Z tej to przyczyny, cała dokumentacja MSW-PRL, pisma, korespondencja, raporty i sprawozdania stosują termin „cyganie”, cygański.

Zdecydowaną większość zachowanych dokumentów stanowi korespondencja służbowa między powiatowymi i wojewódzkimi radami narodowymi, a Ministerstwem Spraw Wewnętrznych PRL.

Prócz korespondencji, w materiałach znajduje się sprawozdanie okresowe o sytuacji ludności romskiej na terenach poszczególnych powiatów i zbiorcze sprawozdanie przedstawiające sytuację na terenie całych województw.

Dokumentacja i korespondencja władz centralnych i terenowych zawarta w teczkach, odnosi się do różnych problemów ludności romskiej, a głównie dotyczy działalności władz wojewódzkich, powiatowych, miejskich związanych z akcją przystosowywania Romów do osiadłego trybu życia, porzucenia trybu życia koczowniczego.

Kierownicy urzędów spraw wewnętrznych powiatowych i wojewódzkich rad narodowych bardzo szczegółowo informują w sprawozdaniach przeznaczonych dla MSW, o różnorodnych problemach ludności romskiej.

Dla badań naukowych nad dziejami Romów w Polsce, bardzo ważne jest to, że z zachowanej dokumentacji epoki PRL wynika, że poczynając od 1964 r. władze polskie szczebla ministerialnego, wojewódzkiego, powiatowego, żywo interesowały się problemami

tej grupy etnicznej i prowadziły ożywioną działalność w kierunku niesienia Romom pomocy w różnych formach.

Ciekawe są zawarte w teczkach materiały odnoszące się do romskiej spółdzielczości. Owe spółdzielnie, o których mowa w raportach, sprawozdaniach władz, to z zasady przedsiębiorstwa związane z tradycyjną romską działalnością produkcyjną-zespoły kotlarskie, bardzo rzadko zespoły z innej gałęzi produkcji.

Kilkakrotnie w teczkach znajdują się materiały odnoszące się do prób tworzenia przez Romów zespołów tanecznych, muzycznych.

Dokumenty odnoszące się do spraw romskich na obszarze całej PRL, zawierają informacje w okresie lat 1962-1977.

W poszczególnych teczkach archiwalnych znajduje się sprawozdanie władz terenowych, przeznaczone dla MSW, a obrazujące stosunki między Romami a ludnością polską, w poszczególnych powiatach, miastach. Owe sprawozdania, materiały mają dużą wartość poznawczą zarówno dla historyka, jak i dla socjologa.

Zawarte w materiałach archiwalnych IPN tecki dokumentów ukazują poważny wysiłek finansowy centralnych i terenowych władz polskich w dziele niesienia Romom doraźnej pomocy, poprawy ich bytu materialnego, propagowania wśród Romów, głównie wśród dzieci, oświaty, zachęty do nauki.

Zarówno w korespondencji urzędowej, jak i w sprawozdaniach okresowych, referatach, sporo miejsca poświęcono migracji wewnętrznej, na obszarze państwa polskiego, rodzin i całych grup romskich.

W owych materiałach dotyczących migracji wewnętrznej, autorzy sprawozdań przytaczają szczegółowe liczby, nazwiska Romów.

W przebadanych dotąd 57 teczkach, nie natrafiono ani razu na informacje o rękoczynach, bijatykach między Polakami i Romami na terenie województw, o których mowa w teczkach.

Jeżeli idzie o stosunki między ludnością polską, a osiadłymi Romami, to na ogół autorzy sprawozdań oceniają je jako dobre.

Wysoka wartość prezentują materiały ukazujące skalę i rodzaj najczęściej popełnianych przez Romów wykroczeń i przestępstw.

Kolejna informacja o zawartości w czytanych teczkach archiwalnych MSW-PRL w zasobach IPN, zostanie sporządzona po zakończeniu badania całości materiału, t. j. wszystkich teczek.

W załączeniu dokumenty z IPN.